

6

Naukowe **FORUM PEDAGOGÓW**

Poszukiwanie człowieka w nieegalitarnym świecie – horyzonty resocjalizacyjne

pod redakcją Sławomira Przybylińskiego

S. Przybyliński (red.), *Poszukiwanie człowieka w nieegalitarnym świecie – horyzonty resocjalizacyjne*, Kraków 2011
ISBN: 978-83-7587-700-7, © by Olsztyńska Szkoła Wyższa im. Józefa Rusieckiego, 2011,
© by Oficyna Wydawnicza „Impuls” 2011

© Copyright by Olsztyńska Szkoła Wyższa im. Józefa Rusieckiego, 2011
© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2011

Recenzent:

dr hab. Mieczysław Ciosek, prof. UG

Redakcja wydawnicza:

Beata Bednarz

Danuta Porębska

Projekt okładki:

Joanna Tumaniec

Opracowanie typograficzne:

Andrzej Augustyński

Alicja Kuźma

ISBN 978-83-89067-53-1

ISBN 978-83-7587-700-7

Publikacja dofinansowana przez Olsztyńską Szkołę Wyższą im. Józefa Rusieckiego

Oficyna Wydawnicza „Impuls”

30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5

tel. (12) 422-41-80, fax (12) 422-59-47

www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl

Wydanie I, Kraków 2011

Spis treści

Wprowadzenie (Sławomir Przybyliński)	7
Andrzej Bałandynowicz – <i>Podjęcie humanistyczno-egzystencjalne asystenta probacyjnego a resocjalizacja skazanych</i>	11
Monika Marczak – <i>Dylematy związane z rodzicielstwem osób uwięzionych</i>	37
Adam Marzewski – <i>Aktualne uwarunkowania stosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia a przeładnienie jednostek penitencjarnych</i>	49
Krzysztof Linowski – <i>Doskonalenie umiejętności społecznych w ramach Klubów Pracy jako element readaptacji społecznej</i>	61
Aleksandra Dymowska, Weronika Lubecka, Kamil Leszczuk – <i>Studenckie spojrzenie na resocjalizację penitencjarną</i>	83
Sławomir Przybyliński – <i>(Nie)egalitarny świat więziennych tatuaży – egzemplifikacja erotycznych „dziar”</i>	93
Mariusz Snopek – <i>Tatuaż kryminalny drogą ku wolności</i>	103
Karolina Chabińska – <i>Współczesne horyzonty tatuażu więziennego</i>	121
Robert Parol – <i>Człowiek i społeczeństwo w paradygmacie kryminologii antynaturalistycznej</i>	141
Mateusz Łukasik – <i>Wpływ pochopnej diagnozy poziomu funkcjonowania intelektualnego na linię życiową osoby badanej</i>	151
Justyna Siemionow – <i>Kształtowanie kompetencji społecznych u nieletnich niedostosowanych społecznie jako wybrany wskaźnik efektywności procesu resocjalizacji</i>	165
Piotr Kulikowski – <i>W poszukiwaniu zmian w obszarze resocjalizacji – wizerunek zakładu poprawczego</i>	173
Katarzyna Charkowska – <i>Dyskurs studentów pierwszego roku kierunku pedagogika specjalna specjalność resocjalizacja Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie na temat zagadnienia legalizacji prostytucji w Polsce</i>	185

Wprowadzenie

Miło mi zaprezentować kolejną publikację z cyklu „Naukowe Forum Pedagogów Olsztyńskiej Szkoły Wyższej im. Józefa Rusieckiego”. Przewodnim tematem niniejszego tomu jest problem poszukiwania człowieka w nieegalitarnym świecie o resocjalizacyjnych horyzontach. Interesuje nas zatem zarówno rola poszczególnych dyscyplin w poszukiwaniu człowieka we współczesnym świecie, jak i wkład subdyscyplin pedagogiki (z naciskiem na resocjalizacyjną i penitencjarną) w kreowaniu i uwydatnianiu istoty człowieczeństwa.

Wśród autorów książki są profesorowie, doktorzy i magistry – zarówno teoretycy, jak i praktycy, a także nauczyciele akademicki oraz pracownicy placówek diagnostyczno-resocjalizacyjnych, wreszcie osoby nie tylko o ukształtowanej już renomie w środowisku, ale też dopiero wkraczające w świat naukowego poznawania rzeczywistości. Ich teksty dotyczą zagadnień z obszaru szeroko pojętego procesu resocjalizacji i jego uwarunkowań czy implikacji jego braku lub nieprawidłowego przebiegu.

Publikację otwiera tekst Andrzeja Bałandynowicza pt. *Podejście humanistyczno-egzystencjalne asystenta probacyjnego a resocjalizacja skazanych*. Autor szeroko prezentuje w nim kilka kwestii, wkraczając m.in. w głąb terapii grupowej, pracy środowiskowej i opieki rezydencjalnej; praktyki pracy resocjalizacyjnej w warunkach probacji z uwzględnieniem podejścia systemowego, oraz omawia resocjalizację wspierającą w społeczeństwie wobec skazanych w warunkach kurateli sądowej.

Drugi artykuł – *Dylematy związane z rodzicielstwem osób uwięzionych* – dotyczy płaszczyzny niezwykle intymnej i trudnej, Monika Marczak ukazuje w nim bowiem sfery i wymiary rodzicielstwa. Nie chodzi jednak o tradycyjnie pojęte rodzicielstwo, tylko przeżywane i urzeczywistniane za murami więzienia. Autorka ukazuje również problemy dzieciństwa naznaczonego przebywaniem rodziców w izolacji więziennej. Następnie Adam Marzewski w artykule pt. *Aktualne uwarunkowania stosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia a przeludnienie jednostek penitencjarnych* podkreśla znaczenie instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia w pracy penitencjarnej. Wskazując na wieloaspektowość w tym obszarze, rozpatruje całość w kontekście zaludnienia zakładów karnych i aresztów śledczych. Natomiast tekst Krzysztofa Linowskiego, zatytułowany: *Doskonalenie umiejętności społecznych w ramach Klubów Pracy jako element read-*

aptacji społecznej, zdecydowanie wpisuje się w nurt resocjalizacji penitencjarnej, gdyż omawia więzienne Kluby Pracy, ich funkcjonowanie i znaczenie w kontekście oferty resocjalizacyjnej skierowanej do osób pozbawionych wolności. Przekonuje zarazem, że prowadzenie programów skoncentrowanych na nauczaniu oraz wyrobieniu odpowiednich kompetencji społecznych i zawodowych ma olbrzymi sens w kwestii oddziaływania resocjalizacyjnego, a właśnie Kluby Pracy mogą stanowić doskonałą propozycję w tej sferze. Aleksandra Dymowska, Weronika Lubecka i Kamil Leszczuk – autorzy artykułu *Studenckie spojrzenie na resocjalizację penitencjarną* – prezentują swoją wizję pracy z osobami uwięzionymi. Opisują próby stworzenia przez studentów Uniwersytetu Gdańskiego własnego Programu Resocjalizacyjnego „Drogowskaz” i jego realizację na terenie Aresztu Śledczego w Gdańsku.

Teksty Sławomira Przybylińskiego [(*Nie*)egalitarny świat więziennych tatuaży – egzemplifikacja erotycznych „dział”], Mariusza Snopka (*Tatuaż kryminalny drogą ku wolności*) oraz Karoliny Chabińskiej (*Współczesne horyzonty tatuażu więziennego*) opisują zjawisko tatuażu więziennego. Autorzy ukazują różne aspekty tego zagadnienia i odsłaniają tajemny świat „dział”. Przedstawiają m.in. erotyczny kontekst więziennych, skórnych malowideł oraz ilustrują wielotorowe spojrzenie na fakt istnienia rysunku tatuażowego wśród pensjonariuszy jednostek penitencjarnych.

W obszarze kryminologii obraca się Robert Parol, prezentując tekst zatytułowany *Człowiek i społeczeństwo w paradygmacie kryminologii antynaturalistycznej*. W publikacji zwraca uwagę m.in. na podejście do społeczeństwa oraz natury charakterystyczne dla kryminologii antynaturalistycznej, według której natura powoli przekształca się w społeczeństwo, nie pomijając z jednej strony różnic między nimi, z drugiej zaś stopnia, w jakim są ze sobą powiązane.

W psychologiczny profil procesu resocjalizacji wprowadza nas Mateusz Łukasik w artykule *Wpływ pochopnej diagnozy poziomu funkcjonowania intelektualnego na linię życiową osoby badanej*. Istotą swojego opracowania czyni możliwe konsekwencje nierzetelnej oceny poziomu funkcjonowania intelektualnego. Autor na kanwie własnych prac badawczych (analiza orzeczeń psychologiczno-penitencjarnych na temat skazanych mężczyzn sformułowanych w latach 2007–2009 na potrzeby Ośrodka Diagnostycznego Aresztu Śledczego w Olsztynie) wskazuje m.in. na rozbieżność w postawionych diagnozach dotyczących funkcjonowania intelektu więźniów przez biegłych sądowych i diagnostów pracujących na rzecz więziennictwa. Wokół psychologicznych zagadnień koncentruje się również artykuł Justyny Siemionow pt. *Kształtowanie kompetencji społecznych u nieletnich niedostosowanych społecznie jako wybrany wskaźnik efektywności procesu resocjalizacji*. Autorka przedstawia wyniki badań własnych w kontekście kompetencji społecznych, a prowadzonych z wychowankami Młodzieżowego Ośrodka Wychow-

wawczego nr 1 w Malborku. Podkreśla, że widzenie zjawiska niedostosowania społecznego osób nieletnich z perspektywy braku pewnych kompetencji społecznych pozwala na zwiększenie efektywności podejmowanych działań korekcyjnych.

Na inne płaszczyzny problematyki resocjalizacyjnej przenoszą nas dwa kolejne teksty. Piotr Kulikowski w swoim artykule zatytułowanym *W poszukiwaniu zmian w obszarze resocjalizacji – wizerunek zakładu poprawczego* skupia się na instytucji zakładu poprawczego jako miejscu, gdzie wykonywany jest środek wychowawczy wobec nieletnich, którzy dopuścili się czynu karalnego. Mowa tu o pewnych przemianach dokonujących się współcześnie w obrębie niniejszej placówki. Natomiast Katarzyna Charkowska przedstawia opinie studentów studiów stacjonarnych i nie-stacjonarnych odnoszące się do kwestii uprawiania nierządu i jego zalegalizowania. Artykuł pokazuje zróżnicowanie studenckiego postrzegania zjawiska prostytucji w Polsce ze wskazaniem na jego pejoratywny aspekt.

Pomimo że teksty zaprezentowane w kolejnym tomie „Naukowego Forum” nie są ze sobą spójne pod względem poruszanych obszarów badawczych, to jednak wszystkie umocowane są w resocjalizacyjnym nurcie, wpisując się w kreśloną przez organizatorów Forum perspektywę naukową. Holistycznie rzecz ujmując, chodzi o wskazanie w nieegalitarnych obszarach funkcjonowania człowieka możliwości poradzenia sobie z zastanymi sytuacjami trudnymi i niekomfortowymi z psychokorekcyjnego punktu widzenia, jak również o uwypuklenie czy wygenerowanie praktycznych rozwiązań pomocnych w tym zakresie. Dlatego pensjonariusze zakładów poprawczych lub karnych powinni być poddani efektywnym, a nie efektownym zabiegom naprawczym. Czy w stosunku do sprawców czynów karalnych jedynym słusznym środkiem penalnym powinna być izolacja penitencjarna? Otóż nie, jej stosowanie w Polsce jest powszechne, lecz nieraz wydaje się, że zbyt pochopnie praktykowane. Taka forma kary, przynajmniej w niektórych przypadkach, mogłaby być zamieniona na wolnościowy model projektowania zmian. Nie godzi się jednak powątpiewać w proces resocjalizacji w warunkach więziennych, gdyż bywa on nierzadko wręcz pożądanym i skutecznym.

Teoretyczne i praktyczne studia nad procesem resocjalizacji i jego jakością są ważkim zagadnieniem społecznym podnoszonym w publicznych debatach i sporach. Stanowią też wyzwanie dla niejednej grupy społecznej profesjonalnie do tego przygotowanej i zainteresowanej tą problematyką. W związku z tym żywi nadzieję, że niniejsza publikacja przynajmniej częściowo rozwieje wątpliwości natury resocjalizacyjnej wśród jednych Czytelników oraz okaże się istotną inspiracją do prowadzenia badań w tej dziedzinie dla innych.

Sławomir Przybyliński

Andrzej Bałandynowicz

Pedagogium Wyższa Szkoła Nauk Społecznych w Warszawie

Podjęcie humanistyczno-egzystencjalne asystenta probacyjnego a resocjalizacja skazanych¹

Abstract

The issue of social readaptation of criminals after serving a custodial sentence is possible thanks to a successful process of resocialisation that takes place in prison. Meanwhile, the idea of resocialisation is undermined due to the destructive criticism, and therefore concerning imprisonment as the sole punishment measure without considering alternative solutions. Furthermore, we can observe high rates of recidivism of previously convicted people even when very expensive therapeutic programs are used. Modelling norms and values in the process of resocialisation of imprisoned people is possible if this approach covers all stages and phases of the development of deviant behavior as an area designating the content and scope of institutional individualization.

Terapia grupowa, praca środowiskowa i opieka rezydencjalna

Terapia grupowa powstała u schyłku XIX w., gdy nacisk działalności pomocowej kładziony był na przeprowadzenie reform społecznych. W dobie dynamicznego rozwoju gospodarki wolnorynkowej pracownicy wielkich zakładów przemysłowych walczyli o ośmiogodzinny dzień pracy. Był to również czas występowania pracowników socjalnych przeciw zatrudnianiu dzieci, co wynikało z uznania przez nich prawa człowieka do zdrowego, pomyślnego rozwoju i dostępu do oświaty.

Wraz z coraz większym rozumieniem potrzeb ludzkich, wykraczających poza niezbędne do życia minimum ekonomiczne, jednostka zaczęła być postrzegana jako podmiot prawa.

Zawodowy asystent probacyjny, reprezentujący organizację charytatywną, mógł wiele zdziałać, pomagając więźniowi określić i rozwiązać jego problemy, np. zagwarantować świadczenia finansowe i usługowe. Skazany potrzebował jednak oprócz tego umocnienia we własnej grupie, pozytywnego odniesienia spo-

¹ Fragmenty artykułu opublikowano w książce: *Tożsamość osobowa dewiantów a ich reintegracja społeczna*, cz. I, red. A. Kieszowska, Impuls, Kraków 2011.

łecznego, co wymagało podjęcia przez asystenta probacyjnego oddziaływania na jednostkę w grupie i na układy społeczne panujące w samej zbiorowości, których charakter odzwierciedlał jej jakość i istotę.

Druża wojna światowa nadała tempo, szczególnie w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, studiom na temat procesów grupowych. Stymulowane one były przez przerażenie, połączone z fascynacją środkami i metodami używanymi przez nazizm, przez zainteresowanie podniesieniem sprawności armii (powstały tzw. *T-groups* wśród kadry oficerskiej).

Brak lekarzy psychiatrów pracujących dla armii amerykańskiej, którzy zajęliby się licznymi przypadkami wielu odmian nerwic trapiących służby wojskowe, doprowadził do rozwoju metod terapii grupowej. Zostały one wzbogacone o doświadczenia okresu powojennego: skutki przeżyć wojennych pogłębione ogromem zniszczeń, internowania, obozy koncentracyjne, masowe rozstrzeliwania żołnierzy i cywilów, które wywarły głęboki wpływ na psychikę ludzi. Doświadczenia te stanowiły dramatyczny wkład do posiadanej już wiedzy na temat skutków procesów grupowych i ich praktycznego wykorzystania.

Terapia grupowa przewiduje wykorzystanie potrzeby wspólnej wszystkim jednostkom bycia akceptowanym przez otoczenie, wyrosłej z szacunku do samego siebie i przynależności do rodzaju ludzkiego. Celem oddziaływania grupowego jest:

- na podstawie analizy przypadku – oszacowanie i wspomoczenie integracji wewnętrznych i zewnętrznych potrzeb socjalnych osoby poddanej probacji;
- na podstawie analizy makrospołecznej – pomoc w zmianie środowiska życiowego skazanego, gdy nie jest ono przychylne (czy jest wręcz wrogie) osobie, uniemożliwiając jej w ten sposób readaptację społeczną².

Cele jakiegokolwiek grupy określają potrzeby i system podstawowych wartości jej członków. Jednostka zdobywa poczucie wartości, w każdym razie powinna je zdobywać, we własnej rodzinie (i to jest powód, dla którego praca z rodziną ma największe znaczenie), ale wraz z wiekiem musi ono być uzupełniane i podkreślane w stosunkach z rówieśnikami. Człowiek należy w ciągu swego życia do trzech kolejnych grup różnego rodzaju. Są to:

- podstawowa grupa (*primary group*), w której jednostka się rodzi, czyli rodzina;
- swobodnie dobierające się grupy przyjaciół (*friendship groups*);
- grupy żywotnych interesów (*vital-interests groups*).

W grupach zorientowanych na rozwój, to jest w większości grup terapeutycznych, asystent probacyjny musi zdawać sobie sprawę ze specyficznych potrzeb

² Zob. Report of the Committee on Local Authority and Allied Personal Social Services, C.M.N.D. 3703, H.M.S.O., 1968.

każdej osoby, powinien też niekiedy zapewniać takie doświadczenia grupowe, które przypominają te wyniesione z grupy podstawowej, np. z rodziny. Ze względu na olbrzymią dynamikę procesów indywidualnych i grupowych asystent probacyjny musi być szczególnie wrażliwy na występujące w grupie siły, ale jednocześnie na wymogi etyczne i na własne impulsy, które mogłyby doprowadzić go do nadużycia autorytetu wynikającego z jego centralnej pozycji w grupie. Jeśli jednostka jest częścią grupy – jej zachowanie zdeterminowane jest nie tylko przez jej siły wewnętrzne, lecz również przez otaczających ją ludzi. Dlatego asystenci probacyjni muszą rozumieć, oprócz dynamiki jednostki, również dynamikę grup, czyli koncepcje procesów grupowych. Procesem grupowym jest siatka psychologicznej interakcji występującej w każdej grupie. Proces terapii grupowej oznacza, że świadoma, pomocna siła – asystent probacyjny – wkracza w to wzajemne oddziaływanie powiązań.

Przypomnę, że grupę stanowi pewna liczba osób oddziałujących wzajemnie na siebie i tworzących pewną całość różniącą się od innych. Ważne jest zapamiętanie tej definicji grupy, gdyż pozwala ona jasno odróżnić grupę od ludzi występujących razem przez przypadek. Kilka osób stojących razem na przystanku i czekających na autobus nie tworzy grupy; po prostu są razem w tym samym czasie. Asystent probacyjny pracuje głównie z grupami, w których istnieje interakcja i w których możliwa jest indywidualizacja. Stopień interakcji może być bardzo różny w różnych grupach. Tak samo poszczególni członkowie grupy mogą charakteryzować się odmiennym stopniem interakcji.

Elementami procesów grupowych bywają podgrupy. Żadna grupa nie robi w swoim wszystkiego pełnym składzie, a poszczególni członkowie nawiązują różne relacje z innymi. Każda grupa formuje pewną liczbę podgrup, ale aby zdiagnozować grupę, należy stwierdzić, czy te podgrupy nie zagrażają jedności grupy, czy nie powstały ze zwalczających się frakcji lub dogmatycznego trzymania się pewnych poglądów, czy stały się przyjaznymi formacjami, świadczącymi o silniejszych relacjach między poszczególnymi osobami.

Istotny czynnik procesu grupowego stanowi więź wewnątrzgrupowa. Jest to świadomość powiązań formujących grupę. Jeśli zdefiniujemy więź wyłącznie jako „poczucie przynależności”, możemy mierzyć efektywność grupy według tej więzi wewnątrzgrupowej. Więź grupowa może być też destrukcyjna. Jej siła może wynikać ze strachu lub głębokiej, wzajemnej zależności członków grupy. Przykładem więzi grupowej wywołanej lękiem jest banda przestępcza, w której silne powiązania grupowe utworzyła żelazna ręka herszta. Więź grupową, opartą na współzależności, prezentuje grupa chuligańska, która trzyma się razem od dzieciństwa i zapobiega nawiązywaniu nowych, indywidualnych znajomości przez okazywanie ostrej dez-

aprobaty każdej osobie, która próbuje to zrobić. W tym ujęciu więc grupowa może być silnym elementem procesu grupowego w sensie zarówno konstruktywnym, jak i destruktywnym.

Zasadniczy problem dotyczy prawidłowego rozumienia zjawiska wrogości grupowej (*group hostility*) oraz zaraźliwości grupowej (*group contagion*). Bardzo opanowana osoba może niekiedy wykazywać niezwykle objawy wrogości tylko dlatego, że jej zachowanie staje się częścią wrogiej atmosfery grupowej. Może wystąpić wrogość wobec osób, które nie byłyby oceniane ujemnie, gdyby można było zetknąć się z nimi indywidualnie. Taką wrogość możemy często obserwować w stosunku do grup mniejszościowych³.

Zaraźliwość grupowa jest zjawiskiem, które obserwuje się, ale którego dynamiki jeszcze w pełni się nie rozumie. Nie wiemy, dlaczego w niektórych przypadkach działa ona jak czar i dlaczego na przykład cały obóz wrze, gdy dwoje lub troje skazanych zdradza objawy niepokoju. W innym przypadku ci sami skazani mogą nie mieć żadnego wpływu na zachowanie pozostałych członków grupy.

Nie ma chyba więźnia, który nie znałby potęgi zaraźliwości grupowej w okresie początkowego stadium uwięzienia. Nawet cichy, spokojny, opanowany osadzony może być wciągnięty w wir dręczącego niepokoju wywołanego obawami grupy przeżywającej wspólnie doświadczenia związane z sytuacją utraty wolności. A każdy, kto musi się przeciwstawić prześladowaniom i okrutnym przesłuchaniom, wie, ile dla niego znaczy świadomość, że inni przeżywają to samo. To są właśnie aspekty zjawiska przynależności do grupy i zaraźliwości grupowej. Jest z tym ściśle związane wsparcie grupowe (*group support*). Zdajemy sobie sprawę, że kradzież rzadko jest dziełem tylko jednej osoby. Przeważnie jest jakiś gang, którego członkowie zapewniają sobie oparcie i wzbudzają w sobie odwagę. Zjawisko grupowego wsparcia wykorzystywane jest skutecznie w grupach formowanych w celach terapeutycznych. Jedną z głównych podstaw grupowego postępowania z ludźmi o psychicznych lub emocjonalnych zaburzeniach jest właśnie wsparcie ze strony innych, którzy mają te same problemy.

Konflikty grupowe i sposoby ich rozwiązywania muszą być dokładnie obserwowane. Wiadomo, że są różne drogi rozwiązywania konfliktów, takie jak: odejście jakiejś części grupy („mamy dosyć”, „nie mamy złudzeń”, „uciekamy”, „stworzymy własną grupę”), zasada większości (największa liczba głosów decyduje o akcji bez względu na argumenty przemawiające przeciwnie), zgody mniejszości (rządzi większość, ale mniejszość nie czuje się pobita, gdyż zgadza się na akcję), kompromis (dwie pozostające w konflikcie podgrupy zgadzają się na „złoty środek”) oraz integracja (przeciwstaw-

³ Zob. W.G. Runciman, *Relative Deprivation and Social Justice*, Routledge & Kegan Paul, London 1966.

ne opinie są dyskutowane, wyważane i przepracowywane, aż grupa podejmie decyzję zadowalającą każdego). Integracja jest najdojrzalszym sposobem rozwiązywania konfliktów. Obserwując, jak radzi sobie w tej sferze, można określić poziom jej dojrzałości. Pomoc grupie w dążeniu do dojrzałości działania jest jednym z obowiązków asystenta probacyjnego.

Nie ma dwóch ludzi, którzy prowadziliby terapię grupową jednakowo. Najefektywniejszym asystentem probacyjnym jest ten, który potrafi stosować podstawowe zasady twórczo i z dyscypliną. Zasady te są następujące:

1. Funkcja asystenta probacyjnego polega na pomaganiu i umożliwianiu działania. Oznacza to, że celem asystenta probacyjnego jest pomoc członkom grupy i grupie jako całości w dążeniu do większej niezależności oraz w nabywaniu zdolności do samopomocy.
2. Ustalając swój sposób pomocy, asystent probacyjny stosuje naukową metodę – gromadzenie faktów (obserwację), analizę i diagnozę – w odniesieniu do jednostki, grupy i środowiska społecznego.
3. Metoda terapii grupowej wymaga od pracownika socjalnego wchodzenia w celowe powiązania z członkami grupy i z grupą. To postępowanie uwzględnia świadomą koncentrację na zasadniczym celu reprezentowanej przez pracownika agencji oraz na potrzebach grupy wyrażonych przez jej członków bezpośrednio lub poprzez ich zachowanie. Na tym polegają różnice pomiędzy takimi powiązaniem a przypadkowymi interakcjami o niesprecyzowanym nastawieniu.
4. Jednym z głównych sposobów tworzenia takich powiązań jest świadome wykorzystanie siebie. Obejmuje to samowiedzę i samodyscyplinę w powiązaniach, przy zachowaniu jednak spontaniczności.
5. Kluczowa jest akceptacja ludzi bez akceptowania jednak wszystkich form ich zachowania. Obejmuje to zasadniczy szacunek i uczucie dla ludzi oraz pozytywny stosunek zarówno do ich siły, jak i słabości. Takie postępowanie jest dalekie od sentymentalizmu; jest ono wzmacniane rozumieniem potrzeb jednostki i wymogami społecznymi.
6. Ważne jest włączanie się z pracą resocjalizacyjną w taki sposób, który nie burzyłby dotychczasowych osiągnięć grupy. Konieczne są tu umiejętności nieingerowania i pozwolenie na swobodny przez pewien czas rozwój grupy bez nakładania na nią zewnętrznych rygorów.
7. Istotne jest konstruktywne użycie ograniczeń, które muszą być stosowane mądrze, dostosowane do indywidualnych i grupowych potrzeb oraz funkcji agencji pracy pomocowej. Formy tych ograniczeń powinny być zróżnico-

wane. Asystent probacyjny powinien głównie wykorzystywać samego siebie, materiały programowe, interakcję wewnątrzgrupową oraz pobudzenie świadomości członków grupy.

8. Jedną ze specyficznych cech metody terapii grupowej jest indywidualizacja, która sprawia, że jednostka nie ginie w całości, że odczuwa własną indywidualność i jako taka może przysłużyć się grupie.
9. Podstawą jest także wykorzystywanie procesu interakcji. Jest to umiejętność utrzymania równowagi w grupie, dopuszczania do konfliktu, gdy jest on niezbędny, oraz niedopuszczania do niego, gdy okaże się szkodliwy. Pomoc osamotnionemu członkowi grupy udzielana jest nie tylko na drodze indywidualnego zajęcia się nim przez asystenta probacyjnego, ale również przez związanie go z innymi członkami. Pomoc udzielana jest też przodującemu członkowi grupy przez rozwijanie jego naturalnych umiejętności, aby stał się demokratycznym liderem, zwiększającym możliwości grupy.
10. Ważne jest docenianie i świadome wykorzystywanie programu zarówno bezsłownego, jak i słownego (dyskusje)⁴.

Oddziaływanie środowiskowe ma na celu zapewnienie wsparcia emocjonalnego oraz przychylnego nastawienia najbliższego otoczenia społecznego, które może pomóc w rozwiązywaniu trudnych sytuacji życiowych i pozytywnie wpłynąć na zmianę postaw więźnia.

Wydaje się, że na rozwój oddziaływania środowiskowego ma wpływ pięć kierunków pracy pomocowej.

1. **Planowanie społeczne.**

2. **Rozwój społeczny.** Kierunek ten był ukryty w dziewiętnastowiecznych ruchach reformatorskich w zakresie ograniczenia przestępczości i pomocy więźniom.

3. **Rozwój środowiskowy.** Kierunek ten zrodził się prawdopodobnie u szczytu ekspansji imperium brytyjskiego w czasie obejmowania przez administratorów kolonialnych nowych terytoriów.

4. **Organizacja pracy środowiskowej,** wywodząca się z idei społecznej pracy nad przypadkiem, koordynująca lokalne wysiłki ochotnicze, nastawione na zapobieganie negatywnym zjawiskom środowiskowym. Obecnie została ona przejęta przez ruch Community Chest w Stanach Zjednoczonych, który kładzie nacisk na wytworzenie motywacji promocyjno-rozwojowej.

⁴ Zob. R.E. Smalley, *Theory for Social Work Practice*, Columbia University Press, New York 1974.

5. Akcja środowiskowa. Kierunek poszukujący dróg pomocy ludziom znajdującym się w szczególnie uciążliwym położeniu społecznym.

Rozwój opieki środowiskowej nastąpił wraz z wykształceniem się teorii socjologicznych i wykorzystaniem ich przez ruchy polityczne. Natomiast impulsem do tego rozwoju w latach trzydziestych dwudziestego stulecia stał się ogrom nierozwiązanych dotąd problemów społecznych. Stan ten został pogłębiony przez recesję w życiu gospodarczym USA, odkrycie stref ubóstwa i związanych z nim patologii w wielkich miastach oraz rozrost biurokratycznych struktur w organizacjach pomocowych działających na większą skalę społeczną (zarówno komercyjnych, jak i rządowych).

Oddziaływanie środowiskowe stanowiło zatem skuteczną drogę rozwiązywania nabrzmiałych problemów w życiu zbiorowości globalnej. Przybiera ono formę działań korygujących funkcjonowanie podstawowych kręgów środowiskowych skazanego oraz polegających na włączeniu go w nowe układy społeczne.

Ważnym kręgiem środowiskowym jest zakład pracy. Resocjalizacyjna wartość pracy i wpływu zespołów pracowniczych jest szeroko omawiana w literaturze i miałyby się z celem relacjonowanie zawartych tam twierdzeń. W kurateli dorosłych jest to tym bardziej istotne, że model ustawowy zaleca powoływanie asystentów probacyjnych w miejscu pracy, badania empiryczne wykazują zaś, iż forma ta spotyka się z większą akceptacją ze strony skazanych. Organizowanie środowiska pracowniczego wiąże się przede wszystkim z wyborem miejsca i rodzaju pracy. Z badań wynika, że ze względu na readaptację społeczną miejscem pracy najkorzystniejszym przestępców są duże zakłady przemysłowe, dysponujące systemem szkolenia zawodowego, rozbudowaną bazą socjalną oraz możliwością włączenia ich w nurt życia zespołowego. Wbrew temu w porządku prawnym funkcjonują przepisy zakazujące zatrudniania skazanych w wielu atrakcyjnych miejscach pracy, mimo iż przepisy wyższej rangi w systemie źródeł prawa deklarują zasadę, że fakt skazania nie może stanowić wyłącznej podstawy odmowy zatrudnienia. Nic więc dziwnego, że te zjawiska kreowane przez czynniki oficjalne na poziomie makrostruktury społecznej korespondują z reakcjami członków zespołów pracowniczych wobec zatrudnionych w nich skazanych. Okazuje się bowiem, iż fakt skazania jest czynnikiem silnie stygmatyzującym, co utrudnia osobom skazanym nawiązywanie pozytywnych i głębszych interakcji ze środowiskiem pracowniczym. Taka dyskryminacja skazanych przez stworzenie sztucznych barier formalnych i rygorizm społeczny implikuje bądź bezsilność asystenta probacyjnego, bądź też zmusza do podejmowania działań przekraczających jego kompetencje i przyjmowania roli osoby walczącej z oporem i inercją aparatu urzędniczego.

Równie ważne, choć z reguły pomijane w pracy asystentów probacyjnych, jest oddziaływanie na środowisko koleżeńskie, w którym skazany spędza czas wolny. Racjonalne wypełnianie czasu wolnego przez niego powinno przebiegać w dwóch równoległych płaszczyznach: eliminowania kontaktów z dawnym środowiskiem kryminogennym oraz organizowania nowego układu społecznego, w którym osoby te będą skłonne do pełnienia nowych ról społecznych zapewniających im większą globalną nagrodę niż role dawne. Oczywiście jest sprawą, iż organizując czas wolny osoby skazanej, asystent probacyjny powinien zwracać uwagę na jej preferencje.

Opieka rezydencjalna pierwotnie stanowiła formę oddziaływania wychowawczego na jednostkę, wobec której zastosowano karę pozbawienia wolności, umieszczenie w zamkniętym zakładzie poprawczym czy szpitalu psychiatrycznym.

Obecnie ta forma probacji stosowana jest wobec skazanych poddanych dozorowi, dotkniętych w szczególnym stopniu zaburzeniami osobowości w sytuacji, gdy indywidualne oddziaływanie asystenta probacyjnego na osobę poddaną probacji w warunkach makrostruktury społecznej jest skazane na niepowodzenie. Umieszczenie skazanego w odpowiadającym jego możliwościom rozwojowym i zdolnościom samodzielnego działania otoczeniu zapewniającym jednocześnie udzielenie mu natychmiastowej, specjalistycznej pomocy, ugruntowuje w dużo większym stopniu niż w warunkach makrostrukturalnych powodzenie indywidualnych oddziaływań asystenta probacyjnego, zmierzających do likwidacji antyprawnych nastawień danej osoby⁵.

Praktyka pracy resocjalizacyjnej w warunkach probacji z uwzględnieniem podejścia systemowego

Teoria systemów jest próbą ujednolicenia konceptualizacji pracy prowadzonej w instytucjach probacyjnych. Zakłada ona, że jednostka sama w sobie jest „systemem” współdziałającym z innymi w bezpośrednich relacjach, które także tworzą systemy – relacje osoby dozorowanej ze współmałżonkiem, rodziną, sąsiadami, z innymi w czasie pracy, nauki, wypoczynku itd. Te bezpośrednie systemy są częścią większych powiązań – szkoły, przedsiębiorstwa, miasta wraz z obejmującymi je strukturami, np. związkami zawodowymi, lokalnymi władzami, które stanowią odzwierciedlenie większych, bardziej złożonych systemów,

⁵ Zob. P. Townsend, *The Last Refuge. A Survey of Residential Institutions and Homes for the Aged in England and Wales*, Routledge & Kegan Paul, London 1962.

takich jak stratyfikacja i podział władzy. W tym znaczeniu teoria systemowa jest narzędziem diagnozy – środkiem do określania systemu lub systemów, które sprawiają funkcjonalne trudności w życiu zbiorowości globalnej. Jednak jest także dyrektywą, gdzie należy interweniować, i sugeruje najodpowiedniejszą formę lub formy tej interwencji.

A. Pincus i A. Minaham⁶ wprowadzają tę teorię do samej praktyki pracy pomocowej, określając cztery typy systemu w procesie resocjalizacji:

1. System zmiany asystenta probacyjnego w sytuacji, gdy w określonym stopniu komplikacji problemów skazanego asystent probacyjny sprawujący nad nim opiekę uznaje, że wyczerpał w konkretnym przypadku swoje możliwości i posiadane zdolności dla rozwiązania problemów życiowych osoby dozorowanej.
2. System dozorowanego – osoba, rodzina, grupa, organizacja lub społeczność, które wymagają pomocy asystenta probacyjnego i spodziewają się korzyści z jego pracy.
3. System celu – osoba, rodzina, grupa, organizacja lub społeczność (a także ich części lub też kombinacja), na które system zmiany asystenta probacyjnego kieruje swoje wysiłki (pośrednio lub bezpośrednio) w celu uzyskania korzyści na rzecz systemu dozorowanego.
4. System akcji – składający się ze wszystkich tych ludzi i procesów, które są przedmiotem pracy systemu zmiany asystenta probacyjnego i wpływają na system celu.

A. Pincus i A. Minaham określają także proces interwencji, opierając się na tezie „wspólnego gruntu” jako fazie zaplanowanej w czasie. Sugerują pięć stopni tego procesu:

- rozpoznanie problemu i powiązanie systemu zmiany asystenta probacyjnego z systemem dozorowanego,
- identyfikację systemów związanych z problemem i ustanowienie statusu dla systemu dozorowanego,
- formację systemu akcji,
- operację systemu akcji,
- ewaluację, terminację lub transformację systemu akcji.

Fazy te nie są oderwane od siebie, mogą nakładać się w różnych punktach i kombinacjach w trakcie procesu wychowawczego. Są one również poddawane analizie pomocy probacyjnej na podobnej zasadzie „wspólnego gruntu”. Spraw-

⁶ A. Pincus, A. Minaham, *Social Work Practice: Model and Method*, Peacock Publication, Itasca 1973.

ność asystenta probacyjnego w rozwiązywaniu problemów poddanego probacji może się zawierać w takich działaniach, jak:

- zbieranie danych;
- analiza danych (w grę wchodzi tu dwa elementy: określenie sensu tych danych, co nie jest tylko kwestią wiedzy teoretycznej, ale także umiejętności łączenia tej teorii z istniejącą sytuacją oraz podejmowanie decyzji na podstawie zebranych informacji);
- działania interwencyjne, ogólnie określane jako środki wpływu pośredniego (skupiające się głównie na pracy z systemami akcji i rozświetlające aspekty planowania opieki) oraz środki wpływu bezpośredniego (które ogniskują się na bezpośrednich związkach asystenta probacyjnego w ramach systemów i podkreślają jego zdolność do współpracy w trakcie wychowywania skazanego).

Teoria H. Goldsteina jako wyraz podejścia unitarnego opiera swój stosunek do problemów związanych z probacją również na teorii systemów⁷. Sugeruje jednak, że to, co określa się jako przystosowanie społeczne więźnia w sytuacji zastanej po opuszczeniu zakładu karnego, jest podstawowym warunkiem zmian, które są niezbędne przy rozwiązywaniu problemów w jego readaptacji społecznej. Zmiana będzie zależała od zdolności skazanego do przyswajania nowych faktów społecznych, nastawień i sposobów pozytywnego zachowania, a więc w efekcie od zdolności przystosowania społecznego. H. Goldstein określa sześć etapów rozwiązywania problemów jednostki związanych z przestrzeganiem ładu aksjologicznego zbiorowości globalnej, takich jak:

- potrzeba odczuwania lub obserwowania trudności;
- formułowanie, umiejscowienie i definiowanie potrzeby lub trudności w kontekście uwarunkowań osobowych więźnia;
- zbieranie potrzebnych informacji związanych z potrzebą (trudnością);
- określanie konsekwencji możliwych rozwiązań;
- sprawdzenie, akceptacja i wprowadzanie rozwiązań w życie;
- przebieg i kontrola przyjętych rozwiązań.

Sugeruje on, że procesy przystosowania społecznego, które towarzyszą tym etapom, to:

- wzbudzanie oraz skupianie uwagi i zainteresowania;
- organizacja i ocena problemu oraz zaplanowanie dalszego działania;
- poszukiwanie i zdobywanie nowych informacji i percepcji;

⁷ Zob. H. Goldstein, *Social Work Practice: A Unitary Approach*, University of South Carolina Press, Columbia 1973.

- eksperymentowanie z alternatywnymi środkami, zachowaniami i konsekwencjami;
- przygotowanie do akcji, potwierdzenie rozwiązań i osiągnięć;
- działanie, ocenianie, włączenie osiągnięć i (jeśli to konieczne) ponowne sformułowanie problemu.

Wkładem probacji na każdym z poszczególnych etapów staje się:

- pomoc przy zidentyfikowaniu problemu, poradnictwo, podnoszenie motywacji, ocenianie, informowanie, definiowanie przyczyn trudności;
- pomoc przy ocenie trudności, opracowywaniu planów działań poprawczych, udział w oszacowaniu możliwości podjęcia przez skazanego samodzielnych działań, promowanie motywacji pomagającej w sprecyzowaniu roli społecznej, jaką powinien on podjąć;
- stymulowanie w świadomości skazanego czynników praktycznych, psychologicznych, socjalnych i ugodowych, ułatwiających jego readaptację społeczną;
- wzmoczenie wysiłków w rozwiązywaniu problemów za pomocą podtrzymywania, sprawdzania, oceniania, kierowania i motywowania do przezwyciężania trudności;
- pomoc przy sprawdzaniu, jak w rzeczywistości codziennej skutkują wysiłki osoby dozorowanej, poprzez ocenianie ich, wspomaganie i potwierdzanie przystosowania dzięki nim osiągniętego;
- pomoc przy wspieraniu przystosowania skazanego do życia w społeczeństwie za pomocą wartościowania związanych z tym możliwości, udzielania wsparcia w analizie i implikacjach wyników tego procesu oraz planowania jego zakończenia.

H. Goldstein na podstawie tego modelu twierdzi, że są trzy fazy praktyki pracy probacyjnej:

- faza indukcji (łączy pierwszy i drugi etap rozwiązywania problemu, dotyczący przystosowania społecznego i procesów pomocy postpenalnej),
- faza rdzeniowa (łączy etapy trzeci, czwarty i piąty) oraz
- faza końcowa (etap szósty).

Analizuje te trzy fazy „na wspólnym obszarze”, sugerując, że wszystko jest tam zamkniętym związkiem pomiędzy celami i działaniami asystenta probacyjnego w warunkach probacji. Każda faza ma swoją charakterystykę i zawiera to, co Goldstein opisuje jako strategię nazwaną studiowaniem i oceną, intencją i interwencją oraz oszacowaniem. Rozpoznaje i odkrywa jednak niektóre różnice w praktyce w tych strategiach, gdy asystent probacyjny ma do czynienia z jednostkami, rodzinami, grupami, organizacjami i społecznościami.

Ostatecznie H. Goldstein buduje trójelementarny model praktyki pracy pomocowej: z wymiarami w postaci celów, faz i strategii. Każdy wymiar jest podzielony na trzy elementy: cele, a następnie na: na jednostki, rodziny, grupy, organizacje i społeczności, fazy – na indukcję, rdzeń i zakończenie, strategie – na studia i ocenę, intencję i interwencję oraz oszacowanie.

Jednak nie wszyscy z tych, którzy wykorzystują podejście systemowe jako właściwą metodologię, kończą elementem oszacowania w pracy probacyjnej. W trakcie procesu odrzucają część trudności związanych z podejściem unitarnym, szczególnie te wynikające z podstaw wiedzy, umiejętności i orientacji.

J. Whittaker dokonuje oceny rozróżnienia pomiędzy mikrosystemami, w których każdy członek systemu jest w bezpośrednich związkach ze wszystkimi innymi jednostkami (np. w rodzinach i małych grupach), oraz makrosystemami, gdzie w najlepszym przypadku tylko nieliczni w ramach systemu wiedzą o sobie i współdziałają razem⁸.

Praktyka probacji w ramach mikrosystemów (tj. z jednostkami, rodzinami i małymi grupami) pociąga za sobą interpersonalną pomoc asystenta probacyjnego wśród członków systemu w jego funkcjonowaniu. W makrosystemach (sąsiedztwach, organizacjach, społecznościach i społeczeństwach) asystent probacyjny będzie zmuszony do pewnych związków bezpośrednich, ale dotyczących tylko niektórych zainteresowanych (reprezentantów lub najważniejszych). Chociaż z różnych powodów, często praktycznych, większość członków systemu może nigdy nie być bezpośrednio wciągnięta do pracy z asystentem probacyjnym, to powinien on skupić swą uwagę na pomocy wszystkim.

J. Whittaker uważa, że są wyraźne różnice pomiędzy pracą pomocową w mikro- i makrosystemach, jeśli chodzi o wykorzystywaną wiedzę, cele i strategie⁹. Postrzega on asystenta probacyjnego „mikrosystemowego” jako interweniującego w strukturach formalnych i nieformalnych oraz w społecznościach w celu wspomagania znajdujących się w tych mikrosystemach osób, a nie próby zmiany makrosystemów *per se*. Postrzega on asystenta probacyjnego w procesie pomocy postpenalnej „mikrospołecznej” jako wykorzystującego środki kierowania bezpośredniego, interwencji kryzysowej i obrony w imieniu osób poddanych probacji i przez niego dozorowanych – przeciwstawiając je środkom stosowanym w makrosystemach dotyczących organizacji środowiskowej, działalności socjalnej, przekonywania, koordynowania i analizy środowiskowej.

⁸ Zob. J.K. Whittaker, *Social Treatment: An Approach to Interpersonal Helping*, Aldine, Chicago 1974.

⁹ Tamże.

Mając na względzie rolę asystenta probacyjnego jako obrońcy, rzecznika, nauczyciela, doradcy i pośrednika, J. Whittaker sugeruje, że są cztery podstawowe dziedziny wiedzy związane z pracą probacyjną w ujęciu mikro: teoria psychoanalityczna, teoria przystosowania społecznego, teoria systemów i podejście humanistyczno-egzystencjalne¹⁰. Kontrastują one z podstawową wiedzą związaną z interwencjami makrosystemowymi, opierającą się na socjologii, pedagogice, psychologii, ekonomii, naukach politycznych i stosunkach między pracodawcami a pracownikami. Autor bada teorię systemów od strony jej najważniejszych założeń: spojrzenia na człowieka, kluczowych zasad, implikacji do usprawniania społeczeństwa oraz ich ograniczeń. Każdy teoretyczny system, jak się wydaje, zdaje się mieć wpływ na postrzeganie skazanego przez asystenta probacyjnego i w ten sposób narzuca „zestaw” wartości w ogólnym związku mającym nieść pomoc. Zamiast wątpliwej jedności jakiejś określonej teorii, J. Whittaker postrzega strukturę ujednolicającą formy pracy probacyjnej jako proces rozwiązywania problemów więźniów opuszczających zakłady karne¹¹. Uważa, iż posiada on: początek (obejmujący zbiór informacji, oszacowanie, określenie celów, sporządzenie planu pomocy oraz ustalenie zasad działania), etap średnio zaawansowany (mający na celu podtrzymanie postępowania naprawczego) oraz etap kończący (zawierający ocenę postępowania naprawczego, jego zakończenie i kierunki dalszej opieki). W strukturach formalnych i nieformalnych oraz w społecznościach odkrywa interwencję pośrednią – ze szczególnym uwzględnieniem atutów ich bazy społecznej i umiejscowienia. Asystent probacyjny posiada różne rodzaje atutów w postaci nagrody, przymusu, prawa odwołania i znajomości rzeczy, które mogą być wykorzystywane w interwencjach w imieniu systemów osób dozorowanych w rodzinie, grupie, organizacji lub systemów środowiskowych. Asystent probacyjny zwykle wykorzystuje te atuty w trakcie pełnienia roli obrońcy, rzecznika i pośrednika.

Teoria R. Middlemana i G. Goldberga łączy ze sobą pracę pomocową w ramach mikro- i makrosystemów, jednak za cenę unikania jakiegokolwiek udziału opieki postpenalnej w tym, co można by ogólnie określić jako terapię. Autorzy argumentują, że dysfunkcje występujące u jednostek są dużo bardziej kwestią patologii struktur społecznych niż ich samych¹². Postrzegają oni cel interwencji pracy probacyjnej w zmianie tych otaczających, patologicznych struktur. Przy takim założeniu opieka postpenalna może zacząć się od jednostek, koncentrując się na

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

¹² Zob. R.R. Middleman, G. Goldberg, *Social Service Delivery: A Structural Approach to Social Work Practice*, Columbia University Press, New York 1974.

świadczeniu pomocy, albo od struktur, kładąc nacisk na planowanie społeczne. Te dwie możliwości R. Middleman i G. Goldberg przedstawiają graficznie jako pola dwóch przeciwległych ćwiartek prostokąta. W pozostałych ćwiartkach umieszczają połączenia między omawianymi postępowaniami: w jednej – pracę ze skazanymi przy udziale innych mających podobne problemy, w drugiej – pracę z osobami, które nigdy nie były skazane, ale współdziałają w osiągnięciu przez jednostkę celów postępowania poprawczego.

Autorzy skupiają się na interwencji na poziomie mikro i wymieniają jej cztery podstawowe zasady:

- asystent probacyjny jest odpowiedzialny wobec osób dozorowanych;
- działa zgodnie z wymogami zadań, przed którymi stoi skazany (zwykle w pracy z więźniami po opuszczeniu zakładu karnego oraz z osobami, które nigdy nie były skazane);
- maksymalizuje potencjalne elementy wspomagające w otoczeniu skazanego (zwykle za pomocą modyfikowania już istniejących struktur lub tworzenia nowych, ponieważ zmiany strukturalne pozostaną i nadal będą wspomagać skazanego po zakończeniu przez asystenta probacyjnego oddziaływania resocjalizacyjnego);
- nie wykorzystuje swojej przewagi (tzn. używa siły tylko do tego stopnia, jakiego wymaga sytuacja, ponieważ nadużycie siły wyzwała przeciwność i reakcje negatywne).

Z tych zasad wyłaniają się cztery role asystenta probacyjnego pełnione w warunkach probacji: obrońcy, mediatora, pośrednika i doradcy (tzn. kogoś, z kim skazany wymienia poglądy).

Chociaż M. Siporin bardzo ceni podejście systemowe, to jednak postrzega pracę probacyjną jako część wielu działań związanych z pomocą społeczną, ze szczególnym uwzględnieniem pozytywnego funkcjonowania społecznego jednostek¹³. Łączy on w swojej teorii zarówno kwestie ideologiczne, jak i wiedzę specjalistyczną, obejmującą, według niego, nauki stosowane (materiał oparty na „faktach” wyprowadzony z innych dyscyplin lub teorii pracy postpenitencjarnej) i sztukę postępowania (zdolność oszacowania dyferencjalnego, ćwiczenia osądu, konstruktywne wykorzystanie więzi interpersonalnych oraz ego asystenta probacyjnego, a także troskę opartą na doświadczeniach). Zauważa, że ideologia daje początek zasadom praktyki etycznej, wiedza – zasadom praktyki technicznej. Obie są nierozzerwalnie związane z podstawowym zadaniem niesienia pomocy. Zadanie to może być po-

¹³ Zob. M. Siporin, *Introduction to Social Work Practice*, Collier, MacMillan, London 1975.

dejmowane na wiele sposobów i z różnych punktów odniesienia: analitycznego, behawioralnego, profesjonalnego itd., jednak istnieje wspólny obszar dla metod, procesów i ról wykorzystywanych na wspomnianych etapach. W myśl tej teorii wszyscy asystenci probacyjni są „generalistami” – tzn. mają wiedzę ogólną, zajmując się „prywatnymi problemami” i „sprawami publicznymi” oraz wieloczynnikową przyczynowością dysfunkcjonowania społecznego.

Praktyka pracy postpenalnej wymaga komunikacji i podejmowania decyzji, jak również zdolności analizowania danych i współpracy z innymi. Cała praca w warunkach probacji jest prowadzona w sytuacjach, których znaczenie jest określone zarówno przez jej uczestników, jak i innych ludzi.

Wspólnym stadium pracy pomocowej jest:

1. **Zaangażowanie** – decydowanie, czy istnieje problem, który w ramach opieki instytucjonalnej można rozwiązać.
2. **Pobór** – ustalenie zadań i ról oraz ich wprowadzenie, badanie możliwych rozwiązań, określenie źródeł motywacji, ich kategorii i warunków.
3. **Kontrakt** – który wyszczególnia cele, środki, role i zadania, zapewniając podstawę zarówno dla interwencji, jak i oceny.
4. **Oszacowanie** – studiowanie problemu, osoby skazanego i danej sytuacji w sposób zintegrowany. Oszacowanie jest wynikiem relacji osoby dozorowanej z asystentem probacyjnym.
5. **Planowanie** – jest procesem, w którym rozważa się alternatywy postępowania, przewidującym skutki podjętych działań. Plany skierowane są na cele – niezbędne do podtrzymania motywacji i skoncentrowania uwagi. Cele są zwykle bardzo różnorodne, wielopoziomowe, mogą obejmować wiele strategii: od współpracy do konfrontacji. Aby je osiągnąć, może zaistnieć potrzeba stworzenia rozwijającego się i ulegającego modyfikacjom, odpowiednio do potrzeb wychowawczych skazanego, systemu interwencji.
6. **Interwencja** – jest wprowadzeniem planu w życie. Obejmuje użycie formalnej władzy przez asystenta probacyjnego, jego zdolności do powiększania źródeł motywacji jednostki, interweniowania w sytuacji kryzysowej, ustalania źródeł pomocy (lub ich tworzenia), odwoływania się od niekorzystnych decyzji i utrzymywania systemu interwencji w działaniu.
7. **Ocenianie** – jest procesem ciągłym. Ocena nie jest tylko sprawą wewnętrzną, ponieważ wyniki probacji są również oceniane przez innych członków społeczeństwa pod względem efektywności.

Uważałem, że należy dokonać analizy powyższych podejść unitarnych dotyczących myślenia związanego z działalnością probacyjną, ponieważ mają one